

տակ տենեալով Ս. Աթուոյս պայծառութիւնը և Աղգին յառաջագիմնութիւնը :

« Նա և յատկապէս կը խնդրեմ ընդհանուր ժողովէն , որ մեր անցեալ թերութեանց չը նայելով , որք 'ի հարկէ անսիրտութեան արդիւնք են , իւր աջակցութեամբ ինչպէս յառաջ նայնպէս այսուհետեւ 'ի մի սիրտ և 'ի մի հոգի կը գործէ յօգուտ ընդհանուր Աղգին ր :

Ս. Աթուոյն Երուսաղէմի
ՊԱՏՐԱՐԲ
ԵՍԱՅԻ ԱՐԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԻՆՉ ՊԹՅԻ ԼԻՆԷՐ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՎԻՃԱԿԸ . ԵԹԷ ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆԸ ՉԵ
ԲԵԻՐ ԲՆԱԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ՎԵՐԱՅ

Ըստ կարի պիտի ջանամք լաւ բաշայայտել թէ ի՞նչ վիճակ պիտի ունենայինք մենք այսօր , եթէ քրիստոնէութիւնը չերեւէր աշխարհի վերայ , որով պիտի ուսանիմք ըստ արժանւոյն յարգել մեր առ սոյն աստուածային կրօնն ունեցած պարտաւորութիւնը :

() Գոստոս կայսրն մեզք և անօրէնութեամբ հասաւ կայսերական իշխանութեան , եւ կառավարեց զիմակաւ առաքինութեան . նա բռնակալի մը յաջորդած լինելով՝ կամեցաւ վնքն անկէ տարբերելու համար հանգիստ թողուլ իւր հպատակներն , եթէ չէր կարող լինել մեծանձն որ , կը փափարէր դէթ լինել երջանիկ իշխան : Ս'ե՛ծ հանգստութիւն չնորհեց նա իւր հպատակաց . ժողովրդեան մէջ տիրած վերջին աստիճանի ապականութիւնն սկսաւ նուաղիլ . այս հանդարտութիւնը շուտով ինքնուրուշուրեցաւ :

Թ

() Գոստոս գիտցաւ լաւ 'ի կիրարկանել ժամանակն , սա այն անձն է , որ բազդին պատրաստածներն քաղեց և հաւաքեց . սա միշտ բարերարողութեան հետամտեցաւ , բայց չկարաց միշտ իւրացնել զայն :

Տիբերիոս , յայտ յանդիման աստիկ անարգեց մարդիկներն : Նորա ազատ համարած զգոցումն այն եղաւ , որոյ մէջ ինքն խկ պարտաւորեցաւ թաքիլ . բայց այս գողցես ուրախութեան ազազակ մ' էր , զոր չկարաց նա թարուցանել , թէ և ժողովուրդն ու ծերակոյոր իւր սրտին բնական եղող վատթարութեան մէջ ընկղմած էր :

Երբ սոյն արքայական ժողովուրդն խոնարհելով Վրտին առջեւ , սկսաւ մեծարել զայն , իմացուեցաւ որ իւր նորա տուած պատիւն զբուշուրեմամբ և չափով էր : Հռովմ սիրեց զՆերոն , բայց սորա մահուանէն երկար ժամանակ յետոյ իւր ուրուականն գողցես ահ և սարսափ կ'ազդէր սոյն յուսոյ և ուրախութեան երկրին վերայ : Մահացաւ կանգ պէտք է առնուլ , հրաովմէական բարուց նկարագիրն զիտելու համար : Այս բարուց հիմն ոչ Տիտոս , ոչ Վրտնիոս և ոչ Մարկոս — Վերելիոս կարացին փոխիւնել , առ միմիայն Վրտուծոյ գործ էր : —

Հռովմէական ժողովրդի բարուց ապականութիւնն այլ եւս վերջին աստիճանի հասած էր , այնպէս որ կարելի չէ մարդոյ մը անկից աւելի վատթարանալ՝ եթէ արդէն սրտի ներքին պակասութիւն մը չունենայ : Վրականեալն Վթէնք երբեք չընդկացաւ . գերութեան շղթաներուն մէջ անգամ նորա խորհած ու որոնածն էր միմիայն զուարճութիւն : Այնպէս կը կարծէր նա , որ իւր յաղթականներն զինքն կողոպտած չլին բնաւ . վրան

զի նորա իրեն թողած էին Սի-սի-տաճարն, այսինքն գրականութիւնն ու գեղարուեստները :

Հռովմ առաքինութիւն համարած էր բնութեան դէմ եղած ցած և անարդ գործքերն : Պրիւթոս լատիներէ իւր որդիքն, և Պրիւթոս Բ. ի մահ մատնեց իւր հայրն : Այն ժամանակի պարագայից ստիպումէն յառաջ եկած առաքինութիւններ, որք ընդհանուր առաքինութեանց հետ գիւրաւ կը շփոթին : Բայց պէտք է դիտնալ որ այսպիսիք տեղական սովորութեանց արդիւնքներ են : Թէպէտ ազատն Հռովմ յառաջագոյն սակաւապետ էր և ժուժկալ, այլ սակայն ասոր առիթ եղած էր իւր խեղճութիւնն ու աղքատութիւնը : քաջասիրտ էր նա, վասն զի իւր օրէնքներն կը ստիպէին զէնք առնուլ այլոց դէմ, մանաւանդ թէ ինքն յառաջ եկած էր հուղիւհար և պատերազմասէր անձերէ : Սակայն նա այնուհետեւ հարստ, անխուս, ագահ և շուայտաբարոյ եղաւ : նա իւր բազմէն զսո ուրիշ գեղեցկութիւն չունեցաւ, իւր բարուց ընթացքն աւելի էր ամենուին :

Տասն հրամանատարները ստիպ տակ առին զնա : Մարիտա ըստ հաճոյից՝ ազնուականաց, իսկ Սիլւան հասարակ ժողովրդեան արիւններն կը հասեցնեն, և ի լըումն անարգանաց սոյն վերջինը հրապարակաւ կը ջնջէ տանապետութիւն : Աստիլինայի դուռաձոններն յանձնառու կը լինին իւրեանց հարստութեան սարսնելու և խողմը կը համարին իրենց տապալել : Հռովմայ մեծափառութիւնը, զոր Յուդուրթան կը ցանկար գնով առնել : Երբ կը դան եռապետներն հետերնին ունենալով իրենց հարստահարութեան սպին : Օրտատո հրա-

ման կը տայ հօր և որդւոյ՝ զիրար ըստանանել, և նորա գողցես)անյապաղ հրամանը կը կատարեն : Օերակոյն արհամարհելի կը լինի նոյն իսկ Տիրերիտին պատճառաւ : Աերոն՝ իրրեւ լատուած տաճարներ (կ'ունենայ : Լուանց՝ առաջնակարգ համարուած ազնուականաց ընտանիքներէն յառաջ եկած քսուներու վերայ խօսելու, առանց զիրար ամբաստանող և սատակող նենգապետները մատնանիշ առնելու, առանց՝ Աերոնի լիտութեանց մանակցող բարոյախօս փիլիսոփաներն ի տես բերելու, օրինակի համար, Սենակրան՝ որ կը ջանայ մայրապան Աերոնը ջատագովել և Պիւռոս, որ առ երեսու կը դուրէ զոյն, այլ ի ծածուկ կողքայ նորա սոյն գործողութեան ձեռնամուխ լինելն : վերջապէս առանց որոնելու Կարփաի, Վիթէլլիտի, Տոմիթիէնի և Կոմոտի իշխանութեանց ներքեւ սոյն վատութեանց արձանագրերն, որք հարիւրաւոր անգամ վերընթերցուած և զարմանաց առիթ տուած են, նկարագիր մի միայն բաւական է մեզ՝ Հռովմական բարուց ապականութեան աստիճանն յայտ յանգիման ցուցանելու : Պրոտիէն՝ Սեւերոսի պաշտօնատարն, իւր դուռտորը կայսեր անգրանիկ որդւոյն հետ ամուսնացնելով, հարիւր ազատ Հռովմայեցիներ ներքինացոյց, յորոց ոմանք ընտանեաց տէր և հայր էին : « Որպէս զի, կ'ասէ պատմագիրն, իւր դուռտրն բազմութիւն ներքիններ ունենայ իւր ետեւէն՝ ինչպէս վայել է արեւելեան թագուհւոյ մը » :

Լհա՛ սոս աստիճան վատթարութեան վերայ պէտք է յաւելուլ միանգամայն և՛ յոյժ եղճեալ բարոյակախութիւն : Մեծարոյ Աստուծո՛ր իւր ներկայութեամբ Փղըրայ շատուծոյն լիտի հանգեաններն կը պատուէր : Սա

իւր Մարիա ամուսինն յղի տեսներով
() թմանսիրտին թողուց զայն . բայց
ստիպաւ ժամանակէն յետոյ երբ ()
թմանսիրտ վախճանելով Մարիա ժա-
ռանդ եղաւ անոր բոլոր հարստու-
թեանց, վերստին Վատան ամուսնացաւ
նորա հետ ՚ի փնաս () թմանսիրտի որ-
դւոյն : Արկերոն արձակեց իւր թա-
րանթիա տիկինն , որպէս զի իր սա-
նուհւոյն ՚իւպլիային հետ ամուսնա-
նայ : Սենեկայ մեզ կը ներկայացնէ , որ
կային այնպիսի կանայք , որք իւրեանց
տարիքն փոխանակ հիւպատոսաց թը-
ւով հօծուելու . իրենց արանց թուռ
վըն կը հաշուէին (1) : Տիբերիոս հնա-
րեց Scellarii և Spintrice . Ներսն ազա-
տագրեալ Պիւթագորոսին հետ հրա-
սրբասպարակաւ խայտառակութիւն
գործեց , և Հիլիոկապլըն իւր հար-
սանեաց հանդեսներն Հիերոքլեսով
շքեղացոյց (2) :

Այս քանիցս յիշուած Ներոնն էր
դարձեալ , որ հաստատուց երիտասարդաց
(Juvénale) հանդեսներն (3) : Ասպետ-
ներն , ծերակոյտի անդամներն և առա-
ջին դասու կանայք պարտաւորուած
էին ելանել թատրոնի ատեսանն և լըի-
տի երգեր երգելով՝ այսնակատակ
գուսաններու նման խաղեր յօրինել :
Ի պատիւ թիմէլէնի տրուած ինձո-
յից համար յատկապէս շէնքեր հիմ-
նուած էին Ագրիպպա լճակի ափանց
վրայ , ուր Հռովմէական երեւելիք
դէմ առ դէմ կը նստէին՝ բոլորովին
մերկացեալ լիտի կանանց հետ : Իսկ

գիշեր ատեն յատուկ լուսաւորու-
թիւններ կրնէին , որպէս զի շուայտա-
կան դորձքերն ու անառակութիւնե-
րը յայտնի տեսնուին :

Մահն եւս սոյն հինօրեայ զուտա-
նաց մի գլխաւոր թատրոն կը կազմէր :
Մահը , որ մի կողմէն իւր սոսկումնե-
րով տխրութիւն կ'առթէր ոմանց ,
կը ներկայանար անդ սոյն կենսական
զուարճութեանց առաւելութիւն մը
տուլու համար : Ինձոյից աւելի պայ-
ծառութիւն տալու համար , բերել
կը տային սուսերածիգ ըմբիշներ և ա-
նառակ կիներ փողահարներով չըջա-
պատուած . այս պղծալից թատերէն
զինի կ'երթային հանդիսատես լինել
կատաղի գազանի մը մարդկոյցին ա-
րիւն խմելուն , և անկէց վերջն ալ կը
ներկանային մի ուրիշ թատեր , ուր
հանդիսականաց զուարճութեանց հա-
մար կատարուած խաղն էր՝ հողեվոր
մարդկանց կենաց վերջին վայրկեանն
ըրած սարսուելի շարժումներն ու որը-
տաշարժ թաւալումներն : Ինչպիսի
ժողովուրդ , որ մարդկային ծնունդն
ու մահն անգամ նախատանաց կեն-
թարկէ և բնութեան երկու մեծամեծ
խորհուրդներն թէատրոնի ատեսանն
կը հանէ , որպէս զի միանգամայն նա-
խառէ Աստուծոյ ամեն գործերն :

Արկրագործ գերիներն հանապաղ-
զըթայ կը կրէին օտքերին , և իրենց
ապրուստի համար տրուած ճաշելիքն
էին ստիպաւ ինչ հաց , ջուր և աղ :
Իսկ գիշեր ժամանակ կ'արդելուէին
ստորերկրեայ մառանի մը մէջ , որ մի
միայն կամարին վերայ եղած փոքրիկ
ծակէ մը օդ կ'առնէր : Հռովմէական
թատերաց համար յատկապէս պահ-
պանուող Ափրիկեցի առիւծուց վնա-
սելն կամ սպանանելը յատուկ օրէն-
քով մը արգիւրուած էր : Աթէ գեղա-
յի մը իւր կեանքն ազատելու համար

(1) Հռովմայեցւոյ մէջ ստորութիւն կար տա-
րին անգամ մի Հիւպատոս փոխել . այս խօսքովս
հեղինակն կ'ազէ հասկացնել , որ կանայք ամեն
տարի իրենց այրերն կը փոխէին :

(2) Հիերոքլէս Յոյն գերի մ' էր :

(3) Այս հանդեսներն կը կատարուէին փետր-
վոր ամսոյն մէջ . իբրեւ բարեկենդանի դիմախոս-
բաց հանդէսներ , որոց միայն երկուստարդներն կը
մասնակցէին :

յանդ գներ մաքառել սոյն կենդանեաց միոյն գէմ, խառիւ պատմոյ կ'ենթարկուէր : Վերջապէս վայրենութիւնն այն աստիճանի հասած էր, որ եթէ մէկը ճամբու վրայ յովաղէ մը պատառուէր, կամ եղջերուի մը եղջիւրները վը վիրաւորուէր, մեռներ, իսկոյն դանազան հիւանդներ վրան հասնելով անոր արիւնով կը լուացուէին և անշաղթէն կը խմէին անկէ : Ասիւգուլան կը մտայթէր, որ Հռովմէական ժողովուրդն մի և եթ գլուխ ունենար, որպէս զի կարենար մէկ հարուածով դամենքն ՚ի մահ մատնել : Սոյն այս կայսրն՝ կրկին խաղաւց համար պահուած առիւծներն մարդոց մտով կը կերակրէր : Երբն սկսած էր մինչև անգամ կենդանի մարդկանց մարմիններն կերցընել : Գիպտացիի մը, որ իւր գիշակերութեամբ ու օրկրամարութեամբն իրատանուանի եղած էր : Տիտոս՝ իւր Վեսպասիանոս հոր տօնախմբութիւնն փառաւորելու համար, երեք հազար հրէանէր գաղաններու լայիւր առաւ : Երբ Տիրերիտը կը յորդորէին որ գէթ ալ մահուան վճիռ տայ իւր բարեկամներէն միոյն, զոր բռնտերութեջ գրեթէ բոլորովին մաշեցուցած էր. «Այ տախալին հաշտուած չեմ նորա հետ», պատասխանեց սոյն բռննակալն, այնպիսի խտրով մի. որ իսկապէս կը յայտնէ Հռովմէական ոգին — :

Վրեթէ հասարակ բան մի եղած էր նոցա մէջ սպանանել մի անդամէն հինգ, վեց, տասը և մինչև քսան հասար հոգի ամեն կարգէ, ամեն ազգէ և ամեն հասակէ, որք բաւական էր թէ կասկածաւոր լինէին կառավարութեան առջեւ. իսկ այս զոհուածներու ազգականներն՝ իրենց տուները տերեւազարդ ճիւղերով զարդարելով, կուոյ ձեռքերն կը համբու-

րէին և այսպէս սոյն հանդիսից ներկայ կը լինէին : Վէժանի իննամեայ դուստրն որ չէր կամէր կատարել այս սովորութիւնը, կը հարցանէր թէ՛ արդեօք զինքն պիտի հարուածէ՞ն երբ բանտ տանին. նախ ըկեցաւ դահլճէն և ապա նորա ձեռքով սպանուեցաւ : Ահա այսքան էր Հռովմայեցւոց իրենց կրօնից տուած մեծարանքն : Արտի իշխանութեան Վասանակ (Տակիտոս կը ներկայացնէ զայս իբրեւ մի գեղեցիկ թատր) Վուսէն լծակի ափանց վերայ 19 հազար հոգի մենամարտելով զիրար սպանեցին Հռովմէական ժողովուրդեան զուարճութեան ու զբոսանացը համար. կուռեւէն յառաջ մարտիկներն ողջունեցին զկայսրն ասելով. «Կայսր, մահուան մերձ մարդիկ զքեզ կ'ողջունեն» : Խտր մը, արդարեւ այնչափ մեղի, որչափ ազդու :

(Շարունակէի.)

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ

ՆՈՒԹԻՒՆ

Բարեմասնութիւններէ և դեղեցիկ յատկութիւններէ զուրկ անձինք ընդհանրապէս իրենց մէջ չարանախանձ ոգի մը կը սնուցանեն. ուստի երբ կը տեսնեն իրենցմէ աւելի արդիւնաւոր և օգտակար անդամներ մարդկութեւ, կը սկսին անարդ միջոյններով հալածել և թկամ յաւաստեցնելու աշխատիլ և նոցա բարի անունը կամ համբաւը աղարատելու ջանալ : Այս օրինակ վատասիրտ անձինք ՚ի սկզբանէ անտի մեր Ազգին մէջ անպակաս եղած են և կարելի է ասել, որ մեր՝ ուրիշ ազգաց նկատմամբ յետ մնալուն ամենամեծ պատճառներուն մին ևւս այս է :